ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСУДДЯ ЯК ОБ'ЄКТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ЗАЙЦЕВА Марина Сергіївна - доктор філософії

УДК 342.9
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2024.3.65

Аргументовано, що правосуддя є важливим засобом забезпечення панування верховенства права і правової законності у сфері владовідносин. Першочерговою метою правосуддя тут є захист прав і законних інтересів громадян та інститутів громадянського суспільства від протиправної поведінки (дій, бездіяльності) суб'єктів публічної влади (державної та муніципальної);

Виділено наступні особливості адміністративно-правового регулювання правосуддя: по-перше, засобами адміністративного права не регламентуються безпосередньо питання відправлення правосуддя, однак вони визначають деякі аспекти підвідомчості судів. Крім того у нормах адміністративного законодавства закріплюються склади адміністративних правопорушень, тобто юридичних конфліктів у сфері владовідносин, які розв'язуються у ході відправлення правосуддя. Тобто через адміністративно-правове регулювання встановлюється сфера застосування правосуддя як інструменту ствердження, захисту та відновлення правової справедливості і парового порядку у галузі здійснення публічного управління; по-друге, засобами адміністративно-правового регулювання забезпечується регламентація питань забезпечення належних умов для відправлення якісного, неупередженого, безстороннього, та дієвого правосуддя. Зокрема йдеться про регулювання: побудови і функціонування внутрішньо-організаційних відносин у судах; правового статусу та діяльності Державної судової адміністрації; забезпечення певних гарантій безпеки суддів; інформаційного, аналітичного, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності судової влади тощо

Ключові слова: правосуддя, адміністративно-правове забезпечення, об'єкт, адміністративно-правове регулювання.

Постановка проблеми

Україна є правовою державою, що прямо закріплено у статті 1 Конституції України. Такого роду державою визнається та, в якій право є мірилом свободи, рівності та справедливості, в якій проголошений та реально діє принцип верховенства права і законності, що виражається, перш за все, у суворому підпорядкуванні публічної влади закону. Тобто правовою є та держава, яка зв'язана правом, організована і функціонує на його принципах та ідеалах. З цього приводу слід відзначити позицію В. Д. Левчука, який аналізуючи поняття та характерні ознаки правової держави, зазначає, що остання є такою формою організації і діяльності державної влади, що будується у взаєминах з індивідами та їх об'єднаннями на основі норм права. Тобто це держава, в якій, на основі діючого закону, реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, окремих груп людей і громадянського суспільства в цілому, де держава і людина несуть взаємну відповідальність згідно із чинним правовим законом [1, с.121]. Отже правова держава являє собою складне, багатоаспектне явище, що характеризується цілою низкою ознак і

властивостей, одне із ключових місць серед яких займає наявність належного (тобто доступного, неупередженого та об'єктивного) правосуддя. Слід відзначити, що досить часто правознавці, аналізуючи поняття правової держави, прямо не акцентують увагу на правосудді як на її неодмінній властивості, однак його наявність, висока якість та дієвість є неодмінною складовою верховенства права, яке у свою чергу є визначальною властивістю правової держави. Справедливим буде відмітити, що Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) доступ до незалежного і безстороннього правосуддя виокремлює я одну неодмінних та дуже важливих складових верховенства права [2, с.177, 180]. Звідси очевидно, що не можна йти шляхом реальної розбудови правової держави, нехтуючи питаннями врегулювання правосуддя, ставлячись зверхньо до його організації, функціонування та гарантій. Наукові, політичні та громадські дискусії, обговорення з приводу забезпечення та розвитку правосуддя в Україні тривають вже тривалий час і не втрачають своєї актуальності та гостроти на сьогодні. Складність цієї проблематики обумовлена, зокрема, тим, що правосуддя є міжгалузевим інститутом, який регламентується і забезпечується засобами багатьох галузей права, зокрема адміністративного, яке являє собою одну із найбільш об'ємних і розгалужених галузей права. В умовах, триваючої у нашій державі адміністративної реформи та продовження курсу на удосконалення якості національного правосуддя, доцільно більш детально розглянути особливості останнього як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

Стан дослідження

Проблематику правових засад правосуддя в Україні, зокрема, в адміністративно-правовому аспекті, у своїх працях висвітлювали В. Б. Авер'янов, А.Л. Борко, І. В. Зозуля, Р. В. Ігонін, В.М. Лаговський, М.В Лошицький, В.В. Кіселичник, Т.Є. Кутельвас, В.Ю. Мащук, І.М. Попович, І.Д. Прошутя та ін. Віддаючи належне науково-теоретичному доробку цих та інших фахівців, слід відмітити, що комплексність проблемного питання забезпечення правосуддя обумовлює необхідність та доцільність його подальшого, більш детального і змістовного опрацювання з позиції адміністративно-правової науки, адже більшість фахівців розглядає проблематику адміністративно-правового регулювання сфери відправлення правосуддя у розрізі забезпечення судоустрою, діяльності судів як публічних інституцій чи у контексті врегулювання і забезпечення статусу суддів, як суб'єктів реалізації зазначеного правосуддя, однак це не є безпосередньо правосуддям.

Мета та завдання

З огляду на зазначене, метою статті є: з'ясувати особливості правосуддя як об'єкту адміністративно-правового регулювання. Задля досягнення поставленої мети необхідно: розглянути поняття та сутнісний зміст правосуддя як правого явища, розглянути предмет та роль адміністративно-правового регулювання, встановити зв'язок і регулятивний вплив зазначеного регулювання на правосуддя.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо визначення особливостей правосуддя як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу

Поняття правосуддя є одним із основоположних для правової науки та практики, однак при цьому чинне законодавство не містить чіткого та змістовного визначення поняття «правосуддя». Із Розділу VIII Конституції України слідує, що правосуддя є функцією судів, делегування якої іншим суб'єктам забороняється. Більш ґрунтовні та деталізовані позиції з приводу розуміння правосуддя наводяться дослідниками. Так, для прикладу, В. Т. Комзюк у своїх працях акцентує увагу на тому, що поняття правосуддя є надзвичайно важливим, а цей термін широко вживаним і в законодавстві, і науковцями при розгляді функцій держави, судової влади, здійснення судочинства та організації судоустрою, діяльності судових

органів і суддів тощо [3, с.89]. Правознавець зауважує на тому, що в Конституції України є окремий розділ, присвячений правосуддю, який так і називається, хоча нормативного визначення цього поняття тут немає (як немає і в інших нормативних актах), а якщо проаналізувати його положення, то стає очевидним, що він містить багато такого, що власне правосуддям не є, і з цих конституційних положень важко зрозуміти поняття і сутність правосуддя, відсутні тут і принципи правосуддя як надзвичайно важлива правова категорія, що розкриває зміст і сутність відповідних правових явищ. Тому, підкреслює В. Т. Комзюк, вкрай необхідним є нормативно визначити і закріпити поняття правосуддя та його змісту з метою усунення розбіжностей в законодавстві, однакового розуміння і застосування всіма суб'єктами права [3, с.89]. Науковець цілком справедливо зазначає, що різнотлумачення поняття правосуддя недопустимим, зважаючи на надзвичайну важливість цього терміну, нагальною є необхідність його нормативного визначення і закріплення в Конституції України шляхом внесення змін до її восьмого розділу. Дослідник пропонує розуміти правосуддя як вид державної діяльності, механізм реалізації судової влади, її основна функція, що полягає у розгляді і вирішенні в судових засіданнях судових справ, що здійснюється судами у формі цивільного, кримінального, адміністративного та господарського судочинства з дотриманням встановленої законом процесуальної форми та принципів» [3, с.91]. В.М. Лаговський, досліджуючи поняття та сутнісний зміст правосуддя, дійшов висновку, що правосуддя – це особлива функція державної влади, що здійснюється через розгляд і вирішення в судових засіданнях юридичних справ зі спорів, стосовних до прав та інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань та кримінальних справ і застосування встановлених законом карних заходів щодо осіб, винних у вчиненні злочину, або виправдання невинних [4, с.20]. До кола ключових ознак, що характеризують цю функцію, правник відносить наступні: здійснення правосуддя виключно судами, безпосередньо єдиним суб'єктом судочинства є суддя; розгляд юридичних справ здійснюється із дотриманням особливого процесуального порядку, рішення судів проголошуються ім'ям України і захищаються державним примусом [4, с.20]. Тобто функція правосуддя, відмічає В. М. Лаговстький, є стрижнем судової системи України, яка здійснюється виключно у судових засіданнях суддями (в деяких випадках і народними засідателями) шляхом розгляду усіх категорій юридичних справ в судах першої, апеляційної та касаційної інстанції через здійснення правозастосовчої, нормотворчої, правозахисної та представницької діяльності [4, с.20]. Н.П. Сиза, висвітлюючи зміст поняття правосуддя у розрізі кримінально-процесуального регулювання, зазначає, що воно (тобто правосуддя) є основною кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює суд через реалізацію в установленій законом процесуальній формі повноважень щодо з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, і вирішення кримінального позову з ухваленням законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення [5, с.60]. Функція правосуддя, зауважує дослідниця, здійснюється у судових стадіях кримінального провадження, де вирішується питання про обвинувачення: у підготовчому судовому провадженні, судовому розгляді у першій інстанції, апеляційному та касаційному розгляді та при перегляді судових рішень за нововиявленими обставинами [5, с.60].

Отже, вивчення науково-дослідних позицій, дає підстави для висновку, що серед фахівців превалює точка зору згідно з якою правосуддя являє собою функцію, право на здійснення якої належить виключно судам, а її змістом є процесуальна діяльність цих судів із відновлення та ствердження правової справедливості, забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, а також прав і законних інтересів колективних суб'єктів. Правосуддя належить до кола обов'язкових, найбільш дієвих і надійних інструментів підтримки панування верховенства права та законності у цивілізованій, демократичній, соціально-правовій державі, шляхом впроваджен-

ня, ствердження і розвитку ідеалів якої йде Україна.

Однак для того, що правосуддя належним чином виконувало відповідні завдання, було доступним, неупередженим, справедливим та ефективним, вона також має бути відповідним чином забезпечене, зокрема відповідним нормативно-правовим підґрунтям, окрема роль в якому відводиться адміністративно-правовому регулюванню. У доктринальних джерелах, на сторінках навчальної літератури та у періодичних фахових виданнях дослідниками наводиться досить багато визначень поняття та тлумачення сутності адміністративно-правового регулювання. Так, наприклад, Р. С. Ярошевська, В. І. Загуменник та ін. вважають, що адміністративно-правове регулювання являє собою цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави [6, с.202; 7, с.88] Очевидно, що такий підхід не надає чіткого уявлення до розуміння сутнісного змісту саме адміністративно-правового регулювання порівняно з іншими галузями правового регулювання. Тож, Р. С. Ярошевська виокремлює коло відносин, які саме входять до сфери адміністративно-правового регулювання, що власне і відображає специфіку його предметного призначення, а саме: 1) які відображають індивідуальні публічні потреби фізичних і юридичних осіб; третіх осіб, права та свободи яких порушуються першими; загальний публічний інтерес держави й українського народу в цілому; 2) які реалізують імперативно-владну компетенцію публічної адміністрації та взаємні публічні інтереси всіх невладних учасників адміністративно-правих відносин, кожний із яких має йти на певний утиск своїх інтересів задля задоволення інтересів іншого; 3) які потребують дотримання певних установлених державою в адміністративно-правових нормах правил [6, с.202]. З огляду на зазначене, дослідниця доходить висновку, що це вид правового регулювання покликаний, з одного боку, обмежувати поведінку суб'єктів певними дозволами чи заборонами, а з іншого – він спрямований на спонукання суб'єктів до вільної діяльності та гарантування забезпечення їхніх прав і свобод [6, с.202]. О.А. Моргунов, досліджуючи поняття та механізм адміністративно-правового регулювання виокремлює таке коло його характерних ознак: а) адміністративно-правове регулювання – це є дія (вплив) держави на суспільні відносини, що виникають між їх суб'єктами; б) здійснюється за допомогою відповідних правових засобів, сукупність яких утворює механізм адміністративно-правового регулювання; в) має на меті упорядкування - державно-владних відносин; г) встановлює юридичні права та обов'язки учасників адміністративно-правових відносин, які упорядковуються [8, с.275–276]. Відповідно адміністративно-правове регулювання публічного адміністрування у тій чи іншій сфері, на думку науковця, можна розуміти як сукупність адміністративно-правових норм та інших адміністративно-правових засобів, що закріплюють, впорядковують, охороняють відносини за участю суб'єктів владних повноважень у цих сферах в інтересах людини, суспільства та держави через механізм адміністративно-правового регулювання, який забезпечує втілення адміністративно-правового регулювання у правовій поведінці учасників адміністративних правовідносин на основі сприйняття та наступного відображення у соціально значущій діяльності у формах дотримання та застосування адміністративних норм [8, с.276]. В. В. Галунько та ін. розуміють під адміністративно-правовим регулюванням регламентуючий вплив засобів адміністративного права на предмет його регулювання. При цьому предметний обсяг адміністративного права України, на думку фахівців, окреслюється такими його складовими: 1) відносинами, що виникають у зв'язку із забезпеченням публічною адміністрацією прав і свобод та законних інтересів приватних осіб у процесі надання адміністративних послуг; 2) адміністративною діяльністю публічної адміністрації щодо здійснення виконавчо-розпорядчої (публічної управлінської) діяльності: 2.1) у

процесі виконавчої діяльності публічна адміністрація забезпечує публічне виконання законів на території всієї держави; 2.2) розпорядча діяльність полягає в ухваленні суб'єктами публічної адміністрації підзаконних нормативно-правових актів на основі та з виконання законів. Отже, предметом адміністративного права України, стверджують В. В. Галонько, О. М. Правотворова та ін. є суспільні відносини, які виникають між суб'єктами публічної адміністрації та приватними особами. За змістом предмет адміністративного права складається з надання адміністративних послуг і здійснення виконавчої-розпорядчої діяльності (публічного управління) адміністрацією [9, с.20].

Вивчення дослідницьких позицій свідчить про те, що адміністративно-правове регулювання розуміється як вплив принципів, норм та інших засобів адміністративного права на управлінські відносини з метою: їх упорядкування та формалізації; обмеження влади, недопущення проявів зловживань нею і свавілля з боку її носіїв; гарантування, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб; встановлення найбільш прозорих й ефективних механізмів організації та взаємодії інститутів публічної влади між собою тощо. Звісно ж серед правників досі немає усталеної узгодженої позиції з приводу обсягів предмету адміністративно-правового регулювання, хоча слід констатувати, що протягом останніх років дослідниками були суттєво розширені межі кола відносин, які регламентуються адміністративним правом, і їх перелік вже не зводиться лише до виконавчо-розпорядчої та сервісної діяльності органів виконавчої влади.

Висновки

З огляду на вище викладене щодо поняття та сутнісного змісту правосуддя й адміністративно-правового регулювання, можемо дійти наступних висновків:

1) правосуддя є важливим засобом забезпечення панування верховенства права і законності у сфері владовідносин. Першочерговою метою правосуддя тут є захист прав і законних інтересів громадян та інститутів громадянського суспільства від протиправної поведінки (дій, бездіяльності) суб'єктів публічної влади (державної та муніципальної);

2) адміністративно-правове регулювання правосуддя має певні особливості, а саме:

- по-перше, засобами адміністративного права не регламентуються безпосередньо питання відправлення правосуддя, однак вони визначають деякі аспекти підвідомчості судів (наприклад, ст.ст. 214, 221 КУпАП). Крім того у нормах адміністративного законодавства закріплюються склади адміністративних правопорушень, тобто юридичних конфліктів у сфері владовідносин, які розв'язуються у ході відправлення правосуддя. Тобто через адміністративно-правове регулювання встановлюється сфера застосування правосуддя як інструменту ствердження, захисту та відновлення правової справедливості і правового порядку у галузі здійснення публічного управління.

- по-друге, засобами адміністративно-правового регулювання забезпечується регламентація питань забезпечення належних умов для відправлення якісного, неупередженого, безстороннього, та дієвого правосуддя. Зокрема, йдеться про регулювання: побудови і функціонування внутрішньо-організаційних відносин у судах; правового статусу та діяльності Державної судової адміністрації; забезпечення певних гарантій безпеки суддів; інформаційного, аналітичного, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності судової влади тощо.

Література

1. Левчук В. Д. Поняття та ознаки правової держави. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2019. С. 121–123. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/57.pdf

2. Верховенство права / Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86¬му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року) / ПРАВО УКРАЇНИ, 2011 № 10, С.168-184. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf

SUMMARY

It is argued that justice is an important means of ensuring the rule of law and legal legitimacy in the sphere of power relations. The primary goal of justice here is to protect the rights and legitimate interests of citizens and civil society institutions from unlawful behavior (actions, inaction) of public authorities (state and municipal);

The following features of administrative and legal regulation of justice are highlighted: first, administrative law does not directly regulate the issues of administering justice, but they determine some aspects of the jurisdiction of courts. In addition, the norms of administrative legislation establish the structures of administrative offenses, that is, legal conflicts in the sphere of power relations, which are resolved in the course of administering justice. That is, through administrative and legal regulation, the scope of application of justice is established as a tool for affirming, protecting and restoring legal justice and order in the sphere of public administration; Secondly, administrative and legal regulation provides for the regulation of issues of ensuring appropriate conditions for the administration of high-quality, impartial, impartial, and effective justice. In particular, this concerns the regulation of: the construction and functioning of internal organizational relations in courts; the legal status and activities of the State Judicial Administration; ensuring certain guarantees of the safety of judges; informational, analytical, material and technical and other support for the activities of the judiciary, etc.

Keywords: justice, administrative and legal support, object, administrative and legal regulation.

3. Комзюк В. Т. Щодо нормативного визначення поняття і сутності правосуддя / В. Т. Комзюк // Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 88-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2023_1_16

4. Лаговський В. М. Правосуддя як основна функція судів / В. М. Лаговський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 29(2.3). С. 18-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29%282.3%29__5

5. Сиза Н.П. Правосуддя як основна кримінально-процесуальна функція. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 55–61.

6. Ярошевська Р.С. Містобудівна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання / Р.С. Ярошевська // Порівняльно-аналітичне право / редкол.: Ю. М. Бисага (гол. ред.), Д. М. Бєлов, О. Я. Рогач та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2015. № 2. С.201-203.

7. Адміністративне право України: основні категорії та поняття : [навч. посіб.] / [В.І. Загуменник, В.В. Мусієнко, В.В. Проценко] ; за заг. ред. О.Х. Юлдашева. Бендери ; К. : Поліграфіст, 2010. 512 с

8. Моргунов О. А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту [Електронний ресурс] / Моргунов О. А. // Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 3. С. 274-277. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/72.pdf.

9. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.